

Úr Gøteborg til Motala

Ferðafrásøgn
eftir
Sámal Johansen

Ein ferð eftir Gøtaánni og Gøtaveitini

1. partur

Vit bæði, kona min og eg, høvdu ofta hugsað um at fara eina ferð eftir Gøtaánni og Gøtaveitini. Vit høvdu hoyrt so nógv sagt frá hesi siglingarleið, men høvdu ongatið fingið upp í lag at fara hesa ferð.

Ikki fyrr enn á ellisárum 1973, tá vit vóru stódd í Danmark, fóru vit hesa ferð, men av tí, at tíðin hjá okkum var avmarkað, fóru vit ikki allan vegin til Stockholm, men steðgaðu í Motala.

Tað er um ferðina úr Gøteborg til Motala, eg skal royna at siga eitt sindur.

Vit høvdu fingið ferðamannastovuna hjá DSB, »Danske Statsbaner« at leggja ferðina til rættis fyri okkum. Til ferðamannastovuna guldu vit ferðaseðlarnar úr København til Gøteborg, eisini teir ferðaseðlarnar, sum vit skuldu brúka umborð á skipinum, vit skuldu fara við eftir Gøtaánni og Gøtaveitini og fyri matin umborð á skipinum. Vit guldu eisini til DSB ferðaseðlarnar úr Motala til København, so har var einki hjá okkum at hugsa um úttan at ansa eftir okkum sjálvum og visa ferðaseðlarnar, tá ið tað kravdist. Hetta vist seg at bera væl til, vit høvdu ongastaðni nakrar trupulleikar.

Seint á kvøldi, 4. juli, fóru vit við tokinum frá jarnbreytarstöðini í København til Gøteborg. Vit vóru í sovi-vogni, men svøvnurin var litil (i hvussu er hjá mær), og klokkan hálvum seks morgunin eftir komu vit til Gøteborg.

Klokkan 7 fingið okkum drekka á jarnbreytarstöðini í Gøteborg, og klokkan 8 fóru vit við bili til bryggjuna »Lilla Bommen«, har sum bátarnir, ið sigla á Gøtaánni og Gøtaveitini, liggja. Við »Lilla Bommen« liggur eisini hin prýðiliga barkin »Viking«, snú nú verður brúkt til sjómansskúla.

Tætt við barkina »Viking« lá »Junon«, báturin, sum vit skuldu fara við, har var longu væl av ferðafólki komið. Við land-gonguna stóð bátsvertskonan og beyð ferðafólkunum at verða vælkomn og hugdi at ferðaseðlunum.

Stutt søguligt yvirlit

Longu í 16. öld varð hugsað um at gera ein siglingarveit tvørtur gjøgnum Svøríki. Tað var biskupurin í Linköping Hans Brask, ið fyrstur kom við hesum hugskoti. Hans Brask (1464-1538) var føddur í Linköping, og 1513 varð hann biskupur í heimbyi sínum. Hann sigst at hava verið ein vitugur og ein sera ráðaríkur maður, ið vegna klókskap sin slapp undan stockholmska blóðbáðnum. Hann var harður mótstøðumaður av

Sámal Johansen.

Luthers læru og striddist av allari megi imóti henni. Tá ið nýggja testamenti í 1526 varð tytt til svenskt, skuldi hann taka soleiðis til:

»Betri var, at Paulus varð brendur, heldur enn at hann so víða varð kendur«. Aftaná ríkisdagin í Vesterås 1527, tá ið trúbotin hevði sigrað í Svøríki, rymdi hann av landinum til Danzig. Hann doyði í einum pólskum kleystri.

Hans Brask var, sum sagt, tann fyrsti, ið kom við hugskotinum at gera siglingarveit tvørtur um Svøríki, og tá ið kongurin, Gustav Vasa, tók undir við honum, vórðu fyrireikingar gjørdar til hetta arbeiði. Men hesar ætlanir steðgaðu á pappirinum.

Í 17. öld var ætlanin um veitagravingina komin í fastari legu. Hugsanin var at binda saman votnini Malaren, Hjalmarin, Vattern og Vanern. Hesa veitina, ið varð kallað »Svea veitina«, varð byrjað at grava 1629 og grívið varð til 1639, men hesi 10 árinu komu teir ikki longur enn frá Hjalmarin til Arboga-anna, so varð steðgað.

Nógv ár liðu, av og á varð spurningurin um veitina havdu til umrøðu, men einki spurdist burturur. Í stjórnartíðini hjá Karli kongi IX (hann livdi frá 1550 til 1611) varð farið undir at grava veit frá Vanern til tað litla vatnið Vassbotten. Hetta arbeiði og tann parturin av Trollhattanveitini, sum verður nevndur »Karls Grav«, var ikki liðugur fyrr enn í stjórnartíðini hjá Karli XII kongi (hann livdi frá 1682 til 1718). Vatnið Vassbotten og veitin Karls Grav

eru millum Vanern og Trollhattanfossarnar.

Vegurin, sum veitin nú hevði fingið, var nógv styttri enn ætlað var at byrja við, men enn var tað tyngsta arbeiði eftir at gera, tað var at sleppa tvørtur um fossarnar við Trollhattan. Hesir fossar rokka umleið 1 km. hæddarmunurin á vatninum í erva og niður til ain rennur møk er 32 m. Í Trollhattan eru fleiri fossar, teir kendastu eru Gullfossurin, 8 m. Toppfossurin, 10 m og Helvetesfossurin, 8 m.

1949 byrjaði arbeiði at byggja slusurnar við Trollhattan. Maðurin, ið skipaði fyri hesum arbeiði, var Christofer Polhem (1661-1751). Arbeiðið var komið væl aleiðis, tá ein stór vanlukka hendi, byrgingin við Helvetesfossin brast, og nógvir menn umkomust.

Arbeiðið varð fyribils steðgað, men seinni var aftur farið til verka. Nú vóru slusurnar bygdar í øðrum staði enn ætlað hevði fyrr, og 14. august 1800 for fyrsta farið gjøgnum Trollhattan-slusurnar. Seinni vórðu slusurnar gjørdar stórrí, og 1915 var tann leiðin, vit nú kunnu fara eftir, liðug.

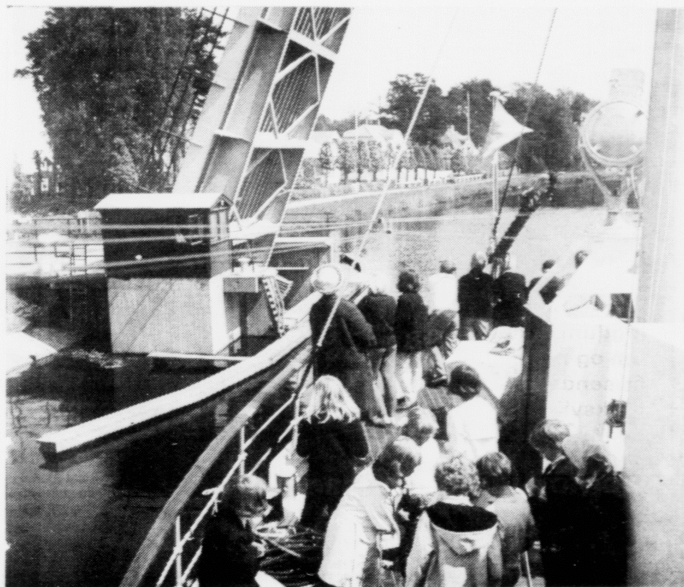
Leiðin úr Vanern til havið vestantýri

var nú í lagi. Ætlanin um Sveaveitina varð lögð burtur med alla. Nú varð farið undir at grava Gøtaveitina eystureftir úr Vanern til Vattern, til tey smáu votnini Boren og Roxen til vikina Slatbaken við Eystrasalt.

Ein orsök til, at teir nú fóru henda vegin við veitini, var kriggið við Russland 1808-1809, tá ið Svøríki misti Finland. Russar vóru ógvuliga naskir, teir herjaðu illa á svensku strondina við Eystrasalt. Um so varp, at russar stongdu sjóvegin við eysturstrondina, so skuldu svjar kunna flyta mat og utgerð eftir Gøtaveitini til ein stóran part av ríkinum.

Maðurin, ið kom at standa á odda fyri hesum arbeiði, var Baltzar Bogislaus von Platen (1766-1829). Baltzar von Platen var svenskur ráðharri, hann hevði so stutt goðan moguleika til at ávirka svensku myndugleikarnar, tað gjørdi hann eisini, og tað var hann, sum fekk myndugleikarnar at ganga við til, at Gøtaveitin varð grívin út í vikina Slatbaken við Eystrasalt.

1808 bað Gustav Adolf IV, kongur í Svøríki, Baltzar von Platen saman við enska verkfrøðinginum Thomas Telford

Skúlabørn umborð á einum av áarbátunum